

БЪЛГАРСКАТА НАЦИОНАЛНА САМОБИТНОСТ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯ

Резюме: Транскултурните влияния намират много интензивен прием в културното пространство на заобикалящата ни среда. Ако недооценява сериозните предизвикателства в този процес българското общество рискува своята уникалност. Обединяването с другите може да ни лиши от възможности да бъдем приети като оригинален и желан партньор на европейската културна сцена.

И, ако езикът е универсалното средство за създаване на контакти и общуване, то именно изградената родноезикова култура и идентичност носят в себе си онази база от уникални характеристики, която осигурява културни мостове, а не пропасти.

Ключови думи: езикови провокации, словесна изразност, езикова екология, социалната политика.

Българското общество вече четвърт твек е в контекста на въздействието и последиците от глобализма. Обичайно твърдение е, че „стрелата на историческата необходимост“ днес се нарича глобализация (Лилов, 2004: 171). Това налага необходимостта да мислим българската самобитност единствено в условията на широки граници – политически, икономически и културни. Тази визия е следствие от промяната на формулата на националната държава през втората половина на ХХ век. България, както и останалите държави губят характеристиките, които са имали в индустриалното време. Знакът на епохата – глобализацията, превръща националната държава в по-широко пространство, имащо нови отговорности и нови предизвикателства за защита на поминъка и за опазването на националната култура.

Обективността изисква да признаем, че едва ли има сила, която да се противопостави на стремителното уеднаквяване на света, на глобализацията и пазарния фундаментализъм, както го определи Сорос. Днес между 1500 и 1800 милиона долара се въртят денонощно, а ХХI век обещава да бъде много по-динамичен от миналия (Проданов, 2012: 387). Глобализираната икономика кара все повече държавите да се съобразяват с нарастващите външни фактори и зависимости. Невъзможно и абсурдно е затварянето в националните лозунги, адаптирането към транснационалните процеси ще ни бъде наложено – със и или без нашето съгласие. Целият въпрос е в каква степен различните държави са уязвими, докъде се простират техните съпротивителни сили и каква е цената, която ние конкретно трябва да платим.

¹ ivaylo.d@abv.bg

Но още тук възниква проблемът за *двойственото лице на глобализацията*. От една страна, тя е исторически и обективно сложен процес: резултат от новите информационните технологии, формирането на икономически блокове и мощни международни финансови институции. Всички те работят в полза на идеята за премахване на националните граници, което би улеснило безкрайно много движението на капитали, хора, стоки, култури. От друга страна обаче, абсолютизирането на глобализацията притежава социално-икономически аспекти, които обслужват ясно изразени корпоративни интереси. Следователно, видно е, че иде реч за два пласта в нея, които не рядко влизат в противоречие един с друг. „Долният пласт“ е спонтанен процес, наложен от историческата необходимост във всички структури на обществото. Докато „горният пласт“ цели да се осъществяват стратегии и сценарии, чрез които могъщите глобалните играчи, се опитват да натикат посочения обективен процес в едни или други, изгодни предимно за тях посоки (Драганов, 2007: 54). Въпросът е каква ще бъде ползата от глобализацията – за хората, за културата, за планетата, за екологичното равновесие и т.н. Дали глобализацията разгражда или създава нови ценности. Неслучайно в последните години учените заговориха за глобализацията с главно „Г“. Идеята е, че тя притежаваща и силно изразени деструктивни процеси, насочени главно срещу националната държава, нацията, протекционизма и устойчивостта. В този смисъл проблемът не е в потребността от глобализацията, а в начините и формите на нейното налагане и осъществяване.

Още на „първо четене“ проличава демагогията, върху която са построени механизмите на глобализацията. Ясно е, че глобализацията цели да премахне националните граници, а това безкрайно много облекчава движението на хора, стоки, капитали, култури. Но въпросът е дали всички еднакво печелят от това свободно движение. Или едни печелят повече – това са високоразвитите страни, а други – по-малко, трети – никак. Така дисхармонията между национално и глобално, не само че не изчезва, но и се задълбочават различията между развитите и неразвитите народи.

Широко рекламирано предимство на глобализацията например е свободното движение на хора. Но на какви хора? И в полза на кого? Отговорът при агресивния глобализъм е ясен и безусловен – свободно движение на „потребните“ хора, които ако са възпрепятствани да се движат, означава загуба за онези, които имат нужда от тях: „Тук е скрита една дълбока и голяма непочтеност спрямо различните категории хора – подчертава Марко Семов. Никой в Германия, Франция, особено в САЩ, няма нищо против там да учат или да отиват високообразовани, да кажем, програмисти или показали суперкачества на световните олимпиади възпитаници на българските държавни гимназии. Но дали там, в същите тези страни, допускат нискообразовани, нискокултурни, нецивилизовани български и румънски цигани например. Къде е по отношение на тях това свободно движение на хора, когато, щом се придвижат донякъде, натоварват ги на един самолет и ги връщат там, откъдето са дошли, или пък, докато ги съберат всич-

ките, ги натикват в някое подземие? Къде са тези свободи, къде тук глобализацията е нещо повече от най-банален интерес на този, който има нужда от евтино платени можещи хора“ (Семов, 2013: 306). Под лозунга „свобода на движението“ на практика тече изсмукването на човешкия капитал, един гигантски грабеж на интелекта. Лекарите, финансистите, програмистите, инженерите, подготвени добре професионално, са основната част от млади хора, които напускат България. Неслучайно именно поради този процес, вече по иновации сме на последно място в ЕС (Начева, 2013: 6). Според анализ на съвета на ректорите между 7 и 10% от младежите заминават веднага след взимането на дипломата си. Т. е. развитите европейски държави и САЩ получават наготово кадри, за които България е вложила милиарди левове.

По същия начин стои и възможността за „свободното движение на капитали“. Тук е резонен въпросът: накъде се движат капиталите и колко капитали влязоха в България през изминалите вече двадесет и три години на прехода? Потокът на инвестиции през изминалите десетилетия от страна на високоразвити европейски страни като Англия, Франция, Германия, Швейцария към България е нищожен. Капиталите, които влизат у нас, са главно от Гърция, Турция и от Русия при недвижимите имоти.

Друг двусмислен знак на глобализацията е възможността за конвергенция и съприкосновение между различните култури, проблем засягащ културната идентичност на нациите. Според Едгар Морен, това е едни от най-значимите й плюсове, тъй като в резултат на глобализацията се образуват големи транскултурни вълни, които благоприятстват националното и оригиналното в самите тях (Морен, 1995: 54). Този извод обаче е доста спорен, тъй като хомогенизацията няма как да не обезличава, след като изравнява различните култури.

Агресивността на глобалистките идеи и практики доведоха у нас до *игнорирането на патриотизма като цивилизационна добродетел*. Още първите години след „голямата промяна“ беше подложена на сериозна ерозия отечествената идея или по-скоро идеята за единството на отечеството. Вместо да завладее ума и сърцата на българите, тя бе изместена от доминацията на глобалистката идея за човечество, което в бъдеще ще изкорени нациите. Странно звучи, но е факт: през прехода след 10 ноември 1989 г. се разби и разми националната идея. Този път от нови „герои“ и с по-други замисли. А нейното съдържание може да бъде само активното съзнание за етническа принадлежност, отстояване на националната независимост и свързаното с това степенуване на ценностите в живота. В резултат големи маси от хора все по-рядко осъзнават единството си като нация, все по-трудно мислят, че не сме само заселници на определена територия, а потомци на хора, които са имали идеали и са пожертвали живота си за отечеството. Причините за това са: (1) новото „демократично“ възпитание в космополитизъм, а не в родолюбие; (2) откъсване от земята и рода; (3) българинът все по-малко чете и се интересува за миналото си; (4) огромната медийна пропаганда, която налага т.нар. „глобални цивилизационни ценности“, разбирани едва ли не като задължителни за

всички народи. Натрапчиво се лансира тезата за общ стил на държавно управление, светоусещане и мислене.

Неслучайно през последните десетилетия в българската народностна съдба се появи фигурата на „безотечествения емигрант“, чийто живот минава върху максимата „отечеството е там, където ми е добре“!. Такъв тип поведение изповядва например т.нар. „антикомунистическа емиграция“. „Въпреки, че в продължение на половин век тази емиграция създава различни „родолюбиви фронтове в изгнание“, организира шумно разгласявани конгреси, ежегодно алармира световни организации за „престъпленията, извършени от комунизма“ и дори издава антикомунистически вестници, изпълнени с яростна антидодерживковска реторика! Когато обаче историята каза ясно своята дума и възникна реална възможност тези хора да се завърнат в Родината, за да претворят своите „демократични идеи“ в действителност, техните ‘фронтове’ са стопиха като ланшния сняг!“ (Митев, 2014: 181).

Глобализмът наново отключи характерния за нас „сателитен синдром“. В основата му стои реалният факт, че страната ни е буферна държава: между Азия и Европа, между ислямския Изток и християнския Запад; между света на бедността и света на богатството; между света на патриархалния морал и света на индивидуализма. На юг от България се намира най-силната държава във военно отношение – Турция, която разполага с мощни съюзници и своя „пета колона“ в страната ни. Това поражда траен стремеж да се намери „противотежест“. И така постепенно (особено след националните катастрофи) се ражда „сателитният синдром“. Практиката за оглеждането да се влезе под защитен чадър от велика сили, погледът „навън“, търсенето на „покровител“, на „големия брат“ извън нашите граници. Този синдром е израза на разбирането, че ние нямаме сили сами да си решим проблемите. Още Стефан Стамболов (2003: 285) и Димитър Благоев отбелязват факта, че само 1/3 от процесите в България зависят от самата нея, останалите 2/3 са плод на външна намеса (Благоев, 1957: 130). Това обаче не прави Стамболов чуждопоклонник! Днес решенията на българския политически елит са немислими без съгласуване със западните посолства и конкретно с това на САЩ. За разлика от предишните „фили“ и „фоби“, „почвеници“ и „западняци“, патриоти и интернационалисти, съвременните ни политици се стремят да се харесат не на своите избиратели, а на външните си покровители.

Съвременните политици и дипломати не обичат твърде много думи и понятия като „родина“, „национални интереси“, „отечество“, „патриотизъм“, „саможертва“ и пр. Патриотизмът е най-вече обич към родно място, готовност да пожертваш нещо от себе си за отечеството. Нещата не са чак толкова сложни: ако хората, живеещи в една държава, не обичат своя дом, език, семейство, традиции и обичаи, ако те не искат да се жертват за родината си, то тя би се разпаднала рано или късно. Най-просто речено – в усещането за родолюбие е закодирано понятието дълг. Това, заради което Васил Левски, Христо Ботев, Георги Бенковски, Васил Петлешков и стотици български родолюбци

са отишли на бесилото или са били застреляни. За разлика от днес, когато да говориш за българското не е на мода. Все пак – национално самочувствие е първото условие за оцеляване и особено за оцеляване в мир, когато действат тихите, но коварни асимилационни механизми и съблазни.

Упорито налаганите ни и рекламирани от медиите „нов световен ред“ и „глобални цивилизационни ценности“ утвърждават като магистрални посоки на развитие на страната - денационализацията, отродяването, обезбългаряването и мултикултурността. Като фундаментална част от националната идеология и националната идентичност, патриотизмът гарантира икономическия и политически суверинитет на една държава. Именно по тази причина инвазията на либералната идеология в страните от бившия „източен блок“ бе свързана с обявяването на националната държава и националната идея за основни опасности на либералната демокрация. Арументите в тази посока са следните:

1. Противниците на националната държава изтъкват факта, че тя генетично носи в себе си насилието, носочено срещу малцинствените групи (етнически, религиозни, езикови, културни) групи и крие опасност за многообразието.

2. Също така – националната идеология, националното съзнание са причина за многобройните и кървави сблъсъци между народите през последните два века.

3. Още в началото на 90-те години редица американски учени (например Робърт Рейч от Харвард) предупреждават, че идва краят на националните икономики, че задачата на нацията и държавата в световната икономика се променя, че патриотизмът в неговия традиционен смисъл все повече губи своето значение.

Дали наистина е така? Защото паралелно с идеологемите на глобализма и индивидуализма, в световен мащаб тече и другият процес – съхраняване на самобитното, локалното, уникалното у всички цивилизовани народи. Проблемът за нас е как да ги съчетаем, как да участваме и в двата, а не да се опитваме да заместим единия с другия. *Отнесено към българското национално самосъзнание, това би звучало така: Не назад към миналото, а напред – към бъдещето, но поучени и от ценностите, и от грешките на миналото, за да се съхрани самобитността ни, без която никой народ не би могъл да оцелее, а останалия свят да го уважава.*

В България напоследък упорито се тиражира идеята, че доктрината на националната държава е мит. Така ние отново се озовахме на духовната, социална и икономическа „опашка на Европа“. Защото разколебаването на националното самосъзнание провокира в европейския свят обратния процес: препотвърждаване на неговата същност и утвърждаване на нов, модерен вариант на националната идентичност. Същността ѝ е свързана с отричането на мултикултурността, космополитизма и налагането на родолюбие като национална доктрина: „В Европа все по-често така нар. „национален интерес“ изправя глава и изненадващо „недемократично“ застава срещу правилата на обез-

личаващата общоевропейска толерантност, мултирелигиозност, мултикултурност, включително и срещу отказа от стопански протекционизъм. И дръзналите да се опълчат не са някакви периферни държави и нации, а централни и възлови – Франция и Чехия, Швейцария и Холандия, Белгия и Италия, Гърция и Турция. В края на тези две десетилетия глобализацията на практика прави изненадващо рязък и стряскащ за мнозина радикален завой назад – (1) назад към националната идентичност и самосъхраняване сред морето на космополитизма; (2) назад към откровените прояви на патриотизъм въпреки наложените правила за свърхтолерантност към всякакви пришълци; (3) назад дори към национализма като една ясно политизирана и криеща рискове от екстремизъм форма на патриотизъм. Така или иначе вече се разбира, че национализмът в Европа не само че не отмира, а обратно – постоянно набира скорост” (Мирчев, 2010: 47). Независимо от лъжите и скудоумието на множество платени дезинформатори, в Европа не искат хора без корени и не уважават човек, който няма историческа памет. Нека да си припомним думите на Славой Жижек, че държава Европа няма и няма и да има за в бъдеще (Жижек, 2010: 78). Същевременно се премълчава, че „глобалната стратегия е предназначена да обслужва тясно егоистични интереси на финансова, икономическа и политическа олигархия, че тя се осъществява за сметка на милиони хора, лишени от елементарни права и свободи, чийто труд и интелектуален потенциал се ограбва и експлоатира от шепа хора, начело със „световната монархия“ (Загорев, 2015: 12).

Арнълд Тойнби във фундаменталния си труд „Изследване на историята“ формулира т. нар. „теория на предизвикателствата“ (Тойнби, 1995: 234). Според нея историческите обстоятелства отправят към човешките общности едно или друго предизвикателство, което ги поставя на изпитание. Главният проблем на „предизвиканите“ е в характера и ценностите на елитите. Ако те разберат посоката на предизвикателствата и организират обществото за отпор, тогава то има перспектива. Ако не – следва потъване в анализите на историята. В новата 130-годишна история на България българите са отстоявали на предизвикателствата, докато, за жалост, елитите им са ги предавали. В момента нихилизмът и сребролюбието на българския политически елит, склонността му да подменя обществените интереси с лични и корпоративни, е най-страшното предизвикателство, пред което стоим. Защото поставя под съмнение бъдещето на българската нация през XXI век. И защото бъдещето ни е заложено именно в съхраняването на нашата духовна самоличност в глобалния свят, във възкръсването на попарената обич към отечеството. Националната идея е велика идея! В глобалното общество тя е единствената жизнена идея, която сродява гражданите в една страна и ги превръща в общност. Това означава най-вече отговорност на нацията пред себе си. Чрез инструментите на държавата и в сътрудничество със света, българската нация да може да устройва своята територия, да твори и пресъздава своя социален и граждански ред. Тази велика национална идея движи правителствата на Великобритания, Германия, Франция, Испания. Тя

е основен елемент и от нашата идентичност, синтез на социалност и национална принадлежност.

ЛИТЕРАТУРА

- Благоев, Димитър. *Съчинения*, т. 2. С., 1957.
- Драганов, Минчо. „Ролята на Пъблик рилейшънс в променящата се връзка между демокрация и глобализация“. В *Публична комуникация и глобализация*. С., 2007.
- Жижек, Славой. *Понеже не знаят какво правят*. С., 2010.
- Загоров, Орлин. „Глобалното зло“. *Нова Зора*, 3. 3. 2015, с. 12.
- Лилов, Александър. *Диалогът на цивилизациите. Световният и българският преход*. С., 2004.
- Мирчев, Михаил. *Социална динамика и цивилизационно разслояване*. С., 2010.
- Митев, Трендафил. „Драмата на българския народностен характер през годините на преход“. В *Научни трудове на УНСС*, т. 3. С., 2014.
- Морен, Едгард. *Духът на времето*. С., 1995.
- Начева, Венета. „948 млн. евро по-малко от ЕС за България“. *24 часа*, 21. 8. 2013.
- Проданов, Васил. *Теория на българския преход*. С., 2012, с. 387.
- Семов, Марко. *Изследвания и есета за българската народопсихология*. С., 2013.
- Стамболов, Стефан. *Свобда или смърт*. С., 2003.
- Тойнби, Арнълд. *Съчинения*, т. 2. С., 1995.

Ivailo Hristov

CULTURE AND LANGUAGE - CULTURAL BRIDGES OR LANGUAGE GAP IN THE AGE OF CROSS CULTURAL

Abstract: Cross Cultural influences find very intensive intake in national and cultural surrounding environment. In this process the Bulgarian society risked their uniqueness of underestimating the serious challenges. Uniting with others, can deprive us of the opportunity to be accepted as genuine and trustworthy partner of the European cultural scene.

And if language is a unique tool for networking, then formed a native-language culture and identity, which protects the interests of Europe to us.

Key words: language provocations, speech, expression, linguistic ecology, social policy.

